

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa

o opatreniach zameraných na podporu menej úspešných žiakov vo vzdelávaní v základnej škole v školskom roku 2018/2019

Počas komplexných inšpekcií vykonaných v 79 základných školách (ZŠ) sa sledovali aj vnútorné systémy kontroly a hodnotenia žiakov, počty menej úspešných žiakov, príčiny ich neúspechu a opatrenia prijaté na zvyšovanie rovnosti šancí na kvalitné vzdelávanie všetkých žiakov zo strany škôl. Žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia (SZP) vrátane žiakov z marginalizovaných rómskych komunít (MRK) vzdelávalo 28 ZŠ. Menej úspešných žiakov evidovalo 55 subjektov.

Za menej úspešného žiaka (vo vzdelávaní) bol pri inšpekciách považovaný žiak, ktorého vzdelávacie výsledky nevytvárali predpoklad na úspešné zvládnutie obsahu vzdelávania, resp. nedosahoval učebné výsledky primerané svojim schopnostným a osobnostným predpokladom.

Zdrojmi získavania informácií boli realizované rozhovory s vedúcimi pedagogickými zamestnancami, s ostatnými pedagogickými zamestnancami a so žiakmi, tiež pedagogická a ďalšia dokumentácia školy (triedne výkazy, katalógové listy, dokumentácia z komisionálnych skúšok, materiály z rokovania poradných orgánov riaditeľa školy) a priame pozorovanie výchovno-vzdelávacieho procesu.

Vnútorný systém kontroly a hodnotenia žiakov malo vypracovaný (boli súčasťou ŠkVP) alebo rozpracovaný ako samostatný interný predpis 72 % subjektov. Obsahovali spôsoby, formy, postupy a kritériá hodnotenia vychádzajúce z *Metodického pokynu na hodnotenie a klasifikáciu žiakov ZŠ*. Niektoré školy mali špecifiká hodnotenia uvedené i v učebných osnovách konkrétnych vyučovacích premetov. Funkčnosť **vnútorného systému kontroly a hodnotenia** žiakov so stanovenými všeobecnými spôsobmi, formami, postupmi a kritériami hodnotenia ako súčasť školského vzdelávacieho programu (ŠkVP) bola dôležitá pre elimináciu neúspechu žiakov vo vzdelávaní. Úroveň rozpracovania systému kontroly a hodnotenia žiakov bola rozdielna. Nedostatočné sa javilo jeho vyhotovenie bez dôrazu na analýzu výchovno-vzdelávacích výsledkov žiakov (pedagógovia využívali iba analýzu písomných prác a výsledkov z externých testovaní) a bez zamerania na sledovanie a podporu menej úspešných žiakov. Stanoveniu kritérií, ktoré boli podkladom hodnotenia výkonov žiakov sa venovala nižšia pozornosť. V niektorých školách absentovalo nastavenie spôsobu hodnotenia používaním rovnakej stupnice percentuálnej úspešnosti pri písomných prácach žiakov na oboch stupňoch. Komplexnosť systému hodnotenia výkonov žiakov v iných školách obmedzovala absencia kritérií pri praktických aktivitách (dialóg, projekt, prezentácia, praktické cvičenie a pod.). Ojedinele sa nedostatky prejavili v absencii kritérií hodnotenia žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ďalej ŠVVP) na oboch stupňoch vzdelávania, resp. v nedodržaní stanovených kritérií alebo v nedodržaní odporúčaní poradenských zariadení pri ich stanovení. Táto skutočnosť sa preukázala aj počas priameho pozorovania vyučovacích hodín, na ktorých učitelia nevytvárali podmienky pre inkluzívne vzdelávanie každého žiaka (nepodporovali rozvoj individuálneho potenciálu jednotlivcov pri prekonávaní bariér v učení), nerešpektovali rozdielne individuálne vzdelávacie potreby žiakov so ŠVVP (na prvom stupni na 39,97 % a na druhom stupni na 36,08 % vyučovacích hodín).

Informácie o výchovno-vzdelávacích problémoch žiakov nie vždy boli poskytnuté ich zákonným zástupcom v dostatočnom časovom predstihu a v celom rozsahu tak, aby včas účinne zasiahli. V prípade mimoriadneho zhoršenia prospechu žiaka boli preukázateľne informovaní prostredníctvom osobných konzultácií alebo priamo riaditeľom školy.

Zistenia z komplexných inšpekcií preukázali, že až v 65 % sledovaných škôl absentovala **plánovaná kontrolná činnosť** vedúcich pedagogických zamestnancov s následnou analýzou výsledkov kontroly orientovanej na uplatňovanie dohodnutých princípov hodnotenia výkonov žiakov s akcentom na poskytovanie špecifickej pomoci žiakom so vzdelávacími problémami. Prijímanie opatrení k zisteným nedostatkom (až v 62 % ZŠ) s ojedinelou kontrolou ich akceptovania/plnenia (len v 19 % škôl) sa vyznačovalo značnou formálnosťou, bolo nedostatočné, znižovalo funkčnosť kontrolnej činnosti a nevytváralo predpoklady na zmenu kvality edukácie. Nedostatočná plánovaná kontrolná činnosť sa negatívne prejavila v 30 % škôl nízkou participáciou **metodických orgánov** na hlbšej analýze výchovno-vzdelávacích výsledkov žiakov (zväčša iba v rovine konštatovania) a následne na nestanovení konkrétnych efektívnych nástrojov na eliminovanie školského neúspechu jednotlivcov. Uvedené zistenie bolo v protiklade s vyjadrením takmer 80 % vedúcich pedagogických zamestnancov, že sa príčinami vzdelávacích neúspechov jednotlivcov zaoberajú metodické orgány školy a vyjadreniami 92,2 % oslovených učiteľov, ktorí deklarovali možnosť zdieľania dobrej praxe v práci s menej úspešnými žiakmi na pedagogických poradách a zasadnutiach metodických orgánov. Odpovede väčšiny (90,8 %) oslovených pedagogických zamestnancov v anonymnom dotazníku potvrdili vyjadrenia riaditeľov o vytváraní priestoru a ich podpore na spoluprácu s odbornými zamestnancami škôl. Z dôvodu nezabezpečenia optimálneho počtu odborných zamestnancov v kontrolovaných subjektoch ich reálny počet bol nepostačujúci (*tabuľka č. 1*). Pozitívnym príkladom bol 1 subjekt¹, v ktorom sa kolektív pedagógov podieľal na vytvorení podporného systému pre menej úspešných žiakov.

Tabuľka č. 1: Počet odborných zamestnancov pôsobiacich v kontrolovaných školách

Odborní zamestnanci	Reálny počet	Potrebný počet
Školský špeciálny pedagóg (v škole bol učiteľ v špeciálnej triede s aprobáciou špeciálneho pedagóga)	39,51	48
Liečebný pedagóg	0	1
Školský logopéd	4,13	17,25
Školský psychológ	13	28,5
Sociálny pedagóg	8,50	17,5
Asistent učiteľa (počet asistentov, ktorých škola žiadala)	156,98	244,76
Asistent učiteľa ovládajúci rómsky jazyk (ak škola vzdeláva žiakov z MRK)	4	14

Poskytovaný odborný servis **výchovných poradcov** vo väčšine škôl nebol strategicky zameraný na menej úspešných a slaboprospeievajúcich žiakov so zreteľom na ich podporu a odstraňovanie neúspechov vo vzdelávaní. Takmer v 20 % subjektov vykazoval výrazné nedostatky. Aktivity na riešenie ich vzdelávacích ťažkostí sa nezameriavali na prevenciu a predchádzanie neúspechu, skôr operatívne riešili vzniknuté situácie. Výchovní poradcovia aktívnejšiu pomoc žiakom zabezpečovali len na úrovni spolupráce s poradenskými zariadeniami (v niektorých školách školský špeciálny pedagóg spolu s ostatnými odbornými a vedúcimi zamestnancami školy tvorili odborný tím, ktorý poskytoval pedagogickú starostlivosť slaboprospeievajúcim žiakom a v prípade potreby aj poradenskú činnosť). V neplnoorganizovaných školách menej úspešní žiaci boli v starostlivosti riaditeľov, ktorí zároveň vykonávali aj funkciu výchovného poradcu.

Podľa zistení Štátnej školskej inšpekcie (ŠŠI) mohla byť príčinou menšej úspešnosti žiakov nižšia didaktická pripravenosť učiteľov na prácu v triedach a skupinách, ktoré tvoria

¹ ZŠ s MŠ Štefana Ďurovčíka, Palín – v oblasti riadenia prostredníctvom relevantných nástrojov sa zamerali na zbieranie dát zacielených na sociálne vzťahy učiteľ – žiak – rodič, nastavenie kvalitnej kontrolnej činnosti, zavedenie podporného systému pre menej úspešných žiakov a žiakov so ŠVVP a na interné vzdelávanie učiteľov v rámci metodických orgánov.

žiaci s rôznorodou kognitívnou úrovňou, resp. rôznorodými bariérami vo vzdelávaní. Vedomosť o ponuke vzdelávacích programov zameraných na oblasť **systemového vzdelávania** pedagogických zamestnancov v oblasti prevencie školského neúspechu žiakov malo len 21,51 % riaditeľov škôl, uvítali by viac možností na takéto vzdelávanie zo strany školiacich zariadení. Väčšina učiteľov (90,5 %) uviedla, že v danej problematike im riaditelia umožňujú vzdelávanie a 94,5 % pedagogických zamestnancov pozitívne hodnotilo otvorenosť vedenia školy konzultáciám a iniciatívam pri hľadaní pomoci menej úspešným žiakom.

Interné vzdelávanie v rámci metodických orgánov v oblasti podpory menej úspešných žiakov realizovali školy zriedkavo (učitelia² absolvovali k danej problematike interné vzdelávanie, niektorí aj s odbornými zamestnancami poradenského zariadenia, čo vzhľadom na počet škôl a neúspešných žiakov nebolo dostačujúce), mali skôr charakter vzájomného odovzdávania skúseností, prípadne využívali rady odborných zamestnancov, najmä pri žiakoch so zdravotným znevýhodnením (ZZ), zo SZP alebo z MRK. Ojedinele sa učitelia³ zúčastnili externého vzdelávania zameraného na oblasti prevencie školského neúspechu žiakov. V rámci aktualizáčného vzdelávania⁴ v spolupráci s metodicko-pedagogickým centrom a zážitkového programu⁵ zameraného na vývinové poruchy čítania sa zapojilo 49 učiteľov⁶. Motiváciou účasti na vzdelávaní bol ich osobný záujem, zvyšovanie profesijných kompetencií, angažovanosť v projektoch, do ktorých boli školy zapojené.

Odbornosť vyučovania v školách vzdelávajúcich žiakov zo SZP a z MRK bola na 87 % a v ostatných subjektoch bola 88 %-ná.

Riaditelia navyšovali v učebnom pláne (prevažne na prvom stupni) najmä hodiny slovenského jazyka a literatúry/slovenského jazyka a slovenskej literatúry v záujme prekonania rečovej bariéry najmä u žiakov, ktorí komunikovali prevažne v rómskom alebo v maďarskom jazyku a tiež hodiny výtvarnej výchovy, aby rozvíjali ich grafomotorické zručnosti.

Príčiny neprospievania žiakov na prvom a druhom stupni ZŠ uvádzané vedúcimi pedagogickými zamestnancami boli podmienené faktormi ako sú rodinné prostredie a osobnosť žiaka, faktormi podmienené školou (číslo v zátvorke vyjadruje počet uvedených odpovedí riaditeľmi škôl):

- **rodinným prostredím** (graf č. 1) – nezáujem zákonných zástupcov o vzdelávacie výsledky detí a nízka forma spolupráce so školou (46), nízka kultúrna úroveň rodiny (32), narušená štruktúra rodiny (29), nevyhovujúce materiálne podmienky (26), rodina žijúca v sociálnom vylúčení (15), iné (8)
- **žiakovou osobnosťou** (graf č. 2) – nesprávne postoje k učeniu (37), špecifické výchovno-vzdelávacie potreby (26), nepravidelná dochádzka do školy (23), problémové správanie (12), nezáujem zúčastňovať sa mimoškolských aktivít (7), problémy so začlenením do komunity triedy (6), asociálne správanie (6), inklinovanie žiaka k problémovým skupinám (1), iné (11) (jazyková bariéra vyplývajúca z bilingválneho prostredia, neabsolvovanie predprimárneho vzdelávania, neosvojené pracovné návyky...)
- **školou** (graf č. 3) – ťažkosti spôsobené prechodom z nižšieho stupňa vzdelávania na vyšší (20), zloženie triedy s veľkými rozdielmi vo vzdelávacej úrovni žiakov (12),

² ZŠ s MŠ A. Vagača, Štúrova 12, Detva; ZŠ Štvrtej sednice Tatrína, Pionierska 351, Čachtice; ZŠ s MŠ, Plavecký Peter 89; ZŠ s MŠ, Štefanov 329; ZŠ, Smetanov Háj 286/9, Dunajská Streda; ZŠ, Pugačevova 138/7, Humenné; ZŠ s MŠ, Záhradnícka 83/19, Svinia; ZŠ, Hlavná 143/31, Záhorská Ves

³ napr. ZŠ, Mierová 46, Bratislava

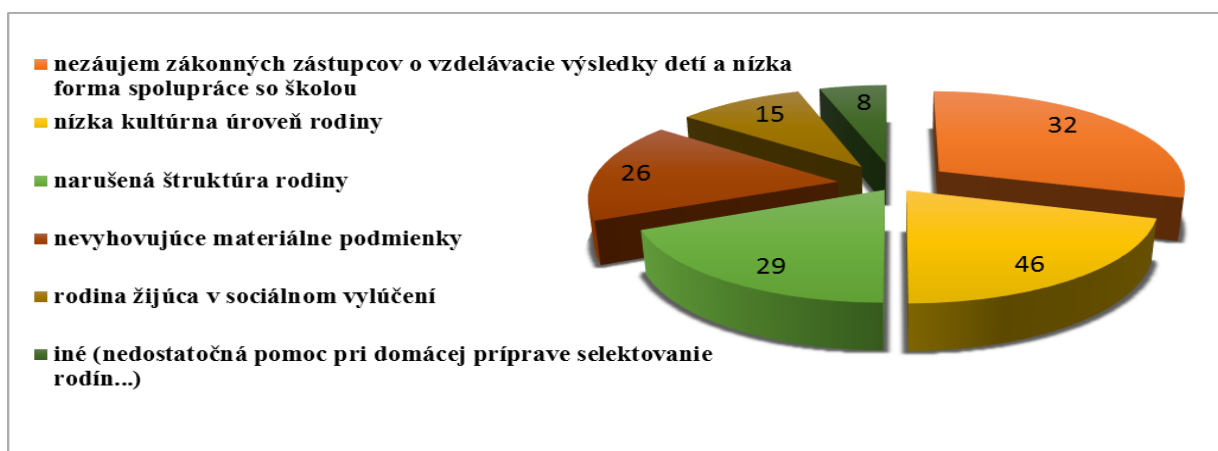
⁴ Spolupráca pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov v systéme inkluzívnej podpory detí a žiakov

⁵ Mirabilis pod gesciou ministerstva spravodlivosti

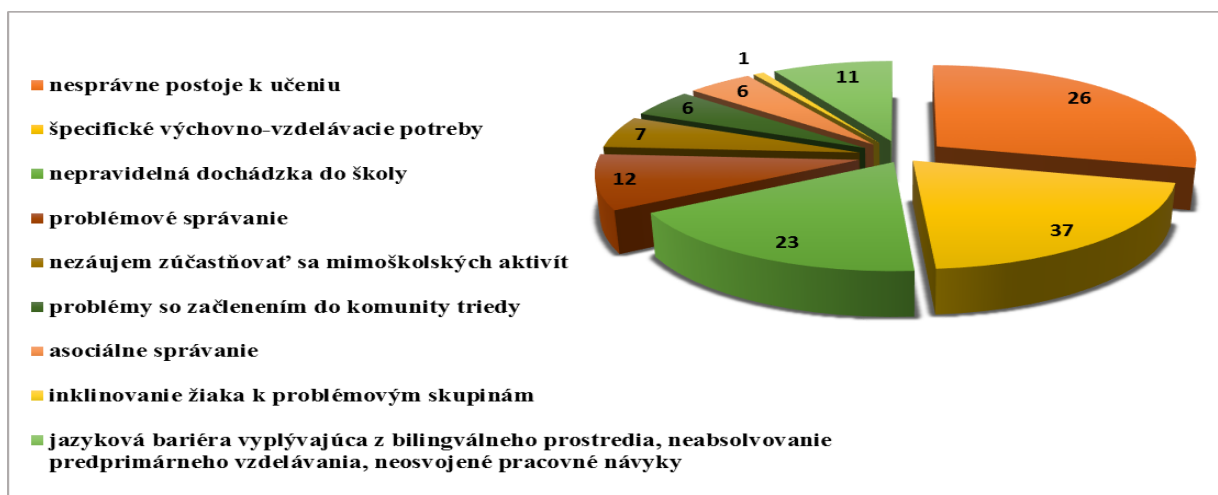
⁶ ZŠ s MŠ Štefana Ďurovčíka, Palín; ZŠ, Hlavná 369/91, Hrabušice

vyššie požiadavky na vedomosti a zručnosti žiakov (10), nízka didaktická pripravenosť učiteľa (1), iné (12).

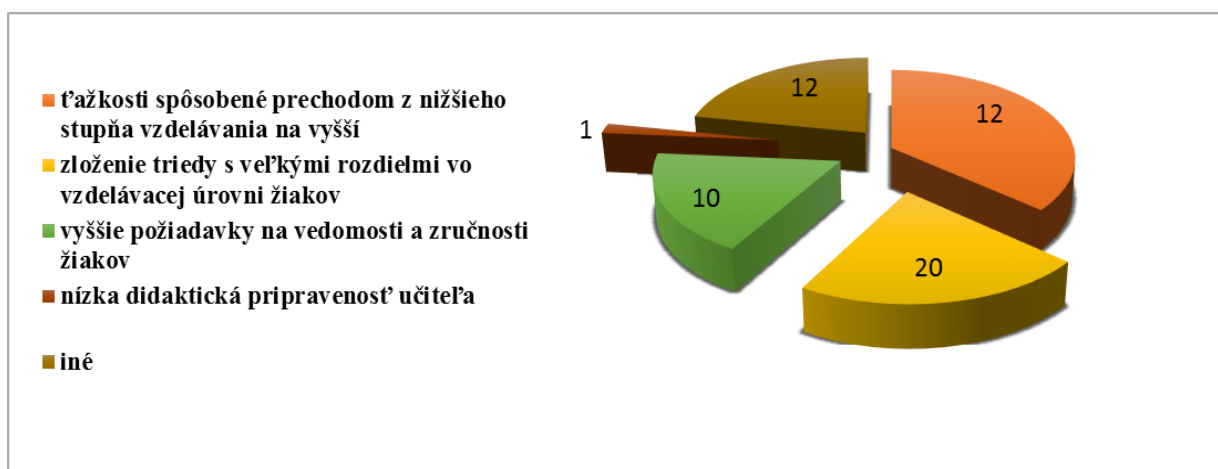
Graf č. 1: Príčiny neprospievania žiakov podmienené **rodinou žiaka**

Graf č. 2: Príčiny neprospievania žiakov podmienené **žiakovou osobnosťou**

Graf č. 3: Príčiny neprospievania žiakov podmienené **školou**

Príčiny neprospievania žiakov podmienené ich **rodinným prostredím** (sociálnym zázemím) a **žiakovou osobnosťou** označené vedúcimi pedagogickými zamestnancami boli

výraznejšie, ako príčiny neprospievania podmienené školou. Spojitosť s neúspechom v prekonávaní vzdelávacích problémov žiakov s nízkou didaktickou pripravenosťou učiteľov vníma iba jeden zo všetkých oslovených riaditeľov škôl, čo svedčí o nepochopení podstaty problému a možností, ktoré v tejto oblasti školy majú. V edukácii naďalej pretrvávajú postupy založené na tradičnom vnímaní činnosti učiteľa v triede, ktoré sú založené na univerzálnom pohľade na žiaka. Podľa tohto konceptu sa sprístupňuje spoločné učivo v jednom čase všetkým s rovnakými požiadavkami a za použitia rovnakých metód bez ohľadu na stav a možnosti jednotlivých žiakov čo sa preukázalo aj počas priameho pozorovania vyučovacích hodín.

Menej úspešní žiaci na prvom stupni ZŠ a opatrenia na podporu ich úspešnosti vo vzdelávaní

V kontrolovaných školách z celkového počtu žiakov **8 695** na prvom stupni v školskom roku 2017/2018 bolo evidovaných 255 (2,93 %) žiakov, ktorí boli z jedného alebo viacerých predmetov hodnotení stupňom nedostatočný. Neprospievajúcich žiakov z 1 alebo 2 predmetov bolo **97** (38,04 % z celkového počtu 255 neprospievajúcich) z nich **47** (48,45 % z počtu neprospievajúcich žiakov z 1 alebo 2 predmetov) bolo z MRK. Počet žiakov, ktorí opakovali príslušný ročník bolo **158** (61,96 % z celkového počtu neprospievajúcich), z nich tvorilo 79 % z MRK (*tabuľka č. 2*). Žiaci boli menej úspešní najmä v **predmetoch** slovenský jazyk a literatúra (SJL/slovenský jazyk a slovenská literatúra (SJSL), matematika (MAT), anglický jazyk, menej prírodoveda a vlastiveda, predmety ktorých úspešné zvládnutie vychádzalo z potreby zvládnuť čítanie s porozumením, súvislé verbálne vyjadrovanie.

Komisionálne skúšky boli povolené **37** z neprospievajúcim žiakom, čo predstavuje 38,14 %. Úspešne skúšku vykonalo **13** z nich a **11** sa jej nezúčastnilo. K negatívam prináležia zistenia, že z **211** žiakov v *nultom ročníku* boli **9** (4,26 %) z jedného alebo viacerých predmetov hodnotení stupňom nedostatočný a v 1. ročníku bolo neprospievajúcich z 3 a viac predmetov až 90 žiakov. Za ďalšie negatívum možno považovať, že v niektorých subjektoch nebolo žiakom neprospievajúcim z jedného alebo dvoch predmetov umožnené vykonať komisionálnu skúšku.

Tabuľka č. 2: Menej úspešní žiaci na prvom stupni ZŠ

Prvý stupeň (údaje za školský rok 2017/2018)	ročník				spolu
	1.	2.	3.	4.	
Celkový počet žiakov ročníka	2302	2197	2203	1993	8695
Počet žiakov, ktorí boli z jedného alebo viacerých predmetov hodnotení stupňom prospechu nedostatočný (<i>na konci 2. polroka</i>)	136	49	38	32	255
Počet žiakov neprospievajúcich z 1 alebo 2 predmetov (<i>na konci 2. polroka</i>)	46	30	14	7	97
Počet žiakov neprospievajúcich z 3 a viac predmetov (<i>na konci 2. polroka</i>)	90	19	24	25	158
Počet neprospievajúcich žiakov z 1 alebo 2 predmetov, ktorým bolo povolené vykonať komisionálne skúšky	14	11	7	5	37
Počet žiakov, ktorí úspešne vykonali komisionálnu skúšku	1	5	4	3	13
Počet žiakov, ktorí sa nezúčastnili komisionálnych skúšok	6	1	3	1	11

Vedúci pedagogickí zamestnanci medzi najčastejšie príčiny neúspechu vo vzdelávaní podmienené žiakovou osobnosťou uvádzali *nesprávne postoje žiaka k učeniu sa, špecifické výchovno-vzdelávacie potreby, nepravidelná dochádzka do školy, jazyková bariéra vyplývajúca z bilingválneho prostredia, neabsolvovanie predprimárneho vzdelávania, neosvojené pracovné návyky*. Zo zistení ŠŠI vyplynulo, že žiaci v nultom ročníku vymeskali

spolu až 31 331 vyučovacích hodín, z ktorých 13,49 % bolo *neospravedlnených* (78,87 % z nich vymeškali žiaci z MRK). Riaditelia škôl o žiakoch nultého ročníka a prvého stupňa, ktorí neospravedlnene vymeškali viac ako 15 vyučovacích hodín v mesiaci zaslali 263 oznámení príslušnému orgánu štátnej správy a obci (z nich 68,06 % o žiakoch z MRK).

Niektoré vzdelávacie neúspechy boli podľa vyjadrenia riaditeľov škôl podmienené rodinou žiaka najmä *nezáujem rodičov o vzdelávacie výsledky a spoluprácu so školou, nízka kultúrna úroveň rodiny a jej nevyhovujúce materiálne podmienky, narušená štruktúra rodiny a jej sociálne vylúčenie*. Ako príčiny neprospievania podmienené školou riaditelia uviedli *zvýšené požiadavky na vedomosti a zručnosti žiakov, nezvládnutie učebného tempa a tiež ťažkosti spôsobené zložením tried s veľkými rozdielmi vo vzdelávacej úrovni žiakov*. Z vyjadrení riaditeľov škôl vyplynulo, že za príčiny školského neúspechu žiakov považovali faktory, súvisiace najmä *s prostredím*, z ktorého žiaci pochádzali a príčiny podmienené najmä *žiakovou osobnosťou*.

Na pomoc menej úspešným žiakom na prvom stupni vedúci pedagogickí zamestnanci uvádzali, že prijímali rôzne **opatrenia na zlepšenie vzdelávacích výsledkov žiakov**. Najčastejšie (76,74 %) deklarovali využívanie *individuálneho prístupu*, čo potvrdila v dotazníku väčšina pedagogických zamestnancov (95 %), ale nepotvrdili to výsledky priameho pozorovania na vyučovacích hodinách (podpora rozvoja individuálneho potenciálu žiaka a pomoc pri prekonávaní bariér v učení sa zo strany vyučujúcich bola viditeľná len na 60 % vyučovacích hodín). Zvolené pedagogické stratégie a prístupy boli málo účinné. Učitelia optimalizovali učebnú záťaž každého žiaka s ohľadom na jeho individuálne schopnosti a potreby – zadávaním diferencovaných úloh a činnosti iba na 43,35 % sledovaných hodín. Viac ako na 50 % vyučovacích hodín absentovalo tiež využívanie uplatňovania efektívnych stratégií vyučovania a využívanie metód práce smerujúcich k aktívnemu činnostnému učeniu sa žiakov, k rozvíjaniu kritického myslenia a tvorivosti v kombinácii s využívaním moderných didaktických pomôcok. Pedagógovia minimálne (iba na 36 % hodín) podporovali autonómnosť a iniciatívnosť žiakov s možnosťou výberu úloh/činností, absentovalo experimentovanie, objavovanie, priestor na kladenie otázok žiakov. Rovnako menej často (len na 49 % vyučovacích hodín) učitelia podporovali vzájomnú komunikáciu žiakov a spoluprácu vo dvojiciach/time/v skupinách. Preferovali viac konzervatívne vyučovacie metódy, základom bola aktivita učiteľa, nie žiakov. Presentovať výsledok svojej práce, objektívne ho posúdiť, zdôvodniť alebo argumentovať nedostali žiaci príležitosť na takmer 69 % hodín. Sociálne kompetencie žiakov neboli systematicky rozvíjané.

Podľa riaditeľov k ďalším často uplatňovaným opatreniam na eliminovanie školského neúspechu žiakov patrili: *doučovanie v popoludňajších hodinách, stretnutia a komunikácia so zákonnými zástupcami žiakov*, ale aj *motivácia žiakov k práci v záujmových útvaroch a ich zapájanie do kultúrnych podujatí*, čím im umožnili zažiť pocit úspechu.

Vedúci pedagogickí zamestnanci väčšiny kontrolovaných škôl považovali prijaté opatrenia za postačujúce a počet menej úspešných žiakov za primeraný. Nezáujem zákonných zástupcov o výsledky žiakov, nedostatočné analyzovanie vzdelávacích neúspechov jednotlivých žiakov uvádzali medzi dôvodmi nižšej efektivity zvolených opatrení.

Pomerne účinným opatrením na prvom stupni bolo vzdelávanie žiakov v nultom ročníku s preukázateľne pozitívnym dopadom na organizovanie a realizovanie komplexného procesu učenia sa a ich socializácie. Pedagógovia korigovali nedostatočné sociálne a kultúrne podmienky, v ktorých žiaci vyrastali a zvyšovali predpoklady pre dosahovanie lepších výsledkov, celkový kognitívny, afektívny a psychomotorický rozvoj jednotlivcov (takmer 30 % menej úspešných žiakov sa vyjadrilo, že nenavštevovalo predškolské zariadenie). Vytvorili sa predpoklady na osvojenie základných hygienických návykov a sebaobslužných činností, získanie komunikačných či grafomotorických zručností potrebných pre úspešné

zvládnutie 1. ročníka⁷, nie všetci žiaci však pokračovali vo vzdelávaní v bežnej triede 1. ročníka bez integrácie.

Rovnako účinná sa javila realizácia národného projektu *Škola otvorená všetkým*⁸ a grantového programu *Detský fond Cloetta*⁹ pri Nadácii pre deti Slovenska formou celodenného výchovného systému s pozitívnym dopadom na zabezpečenie zmysluplného trávenia voľného času a pomoc slaboprospeievajúcim žiakom sociálnej inklúzie žiakov z MRK a zo SZP a celodennej výchovnej starostlivosti¹⁰. Uvedený systém celodennej starostlivosti však využilo len 5 % kontrolovaných subjektov. Dôležitým predpokladom na zlepšovanie vzdelávacích výsledkov žiakov bolo uplatňovanie inovatívnych vyučovacích metód¹¹ v edukácii, ale počas priameho pozorovania vyučovacieho procesu bolo zaznamenané ich menej časté využívanie. Účinným nástrojom na zvyšovanie úspešnosti učenia sa žiakov sa javilo vytváranie funkčných inkluzívnych odborných tímov (zložených z pedagogických a odborných zamestnancov, asistentov učiteľov/vychovávateľov...) v školách. Vzhľadom na ich počet, podporu a pomoc poradenských zariadení bolo personálne obsadenie podľa vyjadrení riaditeľov škôl nepostačujúce, na školách ich zamestnávali najmä prostredníctvom získania projektových grantov¹².

Menej úspešní žiaci na druhom stupni ZŠ a opatrenia na podporu ich úspešnosti vo vzdelávaní

V kontrolovaných školách z celkového počtu žiakov **9 498** na druhom stupni v školskom roku 2017/2018 bolo evidovaných 363 (3,82 %) žiakov, ktorí boli z jedného alebo viacerých predmetov hodnotení stupňom prospechu nedostatočný. Neprospeievajúcich žiakov z 1 alebo 2 predmetov bolo **145** (39,94 % z celkového počtu 363 neprospeievajúcich na druhom stupni) a **218** (60,33 % z celkového počtu neprospeievajúcich na druhom stupni), ktorí opakovali príslušný ročník (*tabuľka. č. 3*). **Komisionálne skúšky** boli povolené **143** žiakom, úspešne z nich skúšku vykonalo **111** a **7** sa jej nezúčastnilo. Vyšší počet menej úspešných žiakov školy registrovali v **predmetoch** SJL, MAT, cudzí jazyk, fyzika a chémia.

Neúspech žiakov na druhom stupni uvádzaný riaditeľmi škôl bol podmienený najmä žiakovou osobnosťou – problémovým správaním súvisiacim s nástupom dospievania, nezáujmom o vzdelávanie, nepravidelnou prípravou na vyučovanie, tiež nepravidelnou školskou dochádzkou (ospravedlnená/neospravedlnená absencia) a s tým súvisiacim nezvládaním zvýšených učebných nárokov na vyučovaní. Neúspech jednotlivcov bol tiež podľa riaditeľov škôl podmienený rodinou žiaka – sociálnym rodinným zázemím.

⁷ Viď Správa o výsledku spätnej väzby od riaditeľov škôl, v ktorých sa v školskom roku 2018/2019, realizoval výchovno-vzdelávací proces v nultom ročníku, www.ssiba.sk

⁸ Národný projekt Škola otvorená všetkým – Cieľom zabezpečiť rovnaký prístup ku kvalitnému vzdelávaniu a zlepšiť výsledky a kompetencie detí a žiakov materských a základných škôl. V rámci projektu sa podporuje model inkluzívneho vzdelávania, ktorého podstatou je právo každého dieťaťa na kvalitné vzdelanie s dôrazom na búranie bariér znemožňujúcich rovnocenný prístup k vzdelávaniu. K tomu významnou mierou prispieva zapojenie predovšetkým pedagogických asistentov, ako i odborne pripravených pedagógov a profesionálnych odborníkov z oblasti psychológie, špeciálnej pedagogiky či sociálnej pedagogiky, ktorí tvoria spoločné odborné tímy na podporu detí a žiakov, a takisto aj zapojenie rodičov. Projekt nadväzuje na výsledky a dobrú prax predchádzajúcich úspešných projektov: MRK I – Vzdelávaním pedagogických zamestnancov k inklúzii marginalizovaných rómskych komunit, MRK II – Inkluzívny model vzdelávania na predprimárnom stupni školskej sústavy a PRINED – Projekt inkluzívnej edukácie.

⁹ Detský fond Cloetta je pokračovaním Detského fondu Leaf (sleduje a aj pomáha riešiť problémy detí a mladých ľudí v Levickom okrese).

¹⁰ napr. ZŠ, Hradná 22, Nové Zámky; ZŠ, Saratovská 43, Levice; ZŠ s MŠ Štefana Ďurovčíka, Palín

¹¹ inovatívne vyučovacie metódy – zážitkové, projektové a tímové vyučovanie, metóda EUR, experimentovanie, bádateľsky orientované vyučovanie...

¹² napr. Inklúziou pre lepšiu školu; Škola otvorená všetkým

Tabuľka č.3: Menej úspešní žiaci na druhom stupni ZŠ

Druhý stupeň (údaje za školský rok 2017/2018)	ročník					spolu
	5.	6.	7.	8.	9.	
Celkový počet žiakov ročníka	2571	1831	1824	1725	1547	9498
Počet žiakov, ktorí boli z jedného alebo viacerých predmetov hodnotení stupňom prospechu nedostatočný (na konci 2. polroka)	67	105	89	89	13	363
Počet žiakov neprospievajúcich z 1 alebo 2 predmetov (na konci 2. polroka)	21	44	32	44	4	145
Počet žiakov neprospievajúcich z 3 a viac predmetov (na konci 2. polroka)	46	61	57	45	9	218
Počet neprospievajúcich žiakov z 1 alebo 2 predmetov, ktorým bolo povolené vykonať komisionálne skúšky	22	44	29	44	4	143
Počet žiakov, ktorí <u>úspešne</u> vykonali komisionálnu skúšku	15	30	26	36	4	111
Počet žiakov, ktorí sa <u>nezúčastnili</u> komisionálnych skúšok	0	4	0	3	0	7

Žiaci zväčša pochádzali z málopodnetného prostredia charakteristického nevyhovujúcimi materiálnymi podmienkami, nízkou kultúrnou úrovňou, kde rodičia javili len malý záujem o vzdelávacie výsledky svojich detí, ich ďalšie napredovanie a spoluprácu so školou. Niektoré rodiny žili v nevyhovujúcich materiálnych podmienkach alebo mali existenčné problémy, čo sa často odrazilo v ľahostajnom prístupe žiakov k vzdelávacím výsledkom, nepravidelnou dochádzkou do školy, prípadne záškoláctvom, inklinovaním k problémovým skupinám alebo asociálnym správaním. Školám chýbala motivácia na vyrovnávanie sociálnych nerovností žiakov. Riaditelia škôl o žiakoch, ktorí neospravedlnene vymeškali viac ako 15 vyučovacích hodín v mesiaci zaslali 324 oznámení príslušnému orgánu štátnej správy a obci (z nich 38,58 % o žiakoch z MRK).

V oblasti prijímania **opatrení na podporu menej úspešných žiakov** riaditelia uvádzali realizáciu *individuálneho prístupu, rozhovory vyučujúcich so žiakmi a s ich zákonnými zástupcami, výchovnými poradcami a doučovanie*. Aj napriek tomu, že väčšina škôl rovnako ako na prvom stupni deklarovala najčastejšie uplatňovanie individuálneho prístupu – nepotvrdili to výsledky priameho pozorovania na vyučovacích hodinách. Zvolené pedagogické stratégie a prístupy boli málo účinné. Učitelia optimalizovali učebnú záťaž každého žiaka s ohľadom na jeho individuálne schopnosti a potreby – zadávaním diferencovaných úloh a činností iba na 53 % sledovaných hodín. Rovnako absentovalo uplatňovanie efektívnych stratégií vyučovania a využívanie metód práce smerujúcich k aktívnemu činnostnému učeniu sa žiakov, k rozvíjaniu ich kritického myslenia a k tvorivosti. Pedagógovia minimálne (iba na 38 % hodín) podporovali autonómnosť a iniciatívnosť žiakov, neumožňovali im výber úloh/činností. Experimentovanie žiakov, objavovanie, kladenie otázok sa vyskytovalo len sporadicky. Aktivizujúce vyučovacie metódy (zážitkové vyučovanie, práca na projektoch, bádateľské, činnostné učenie sa žiakov...) boli v menšine. Rovnako (ako na prvom stupni) učitelia menej často podporovali vzájomnú komunikáciu žiakov a spoluprácu vo dvojiciach/tíme/v skupinách. Ďalšie zistenia na základe priameho pozorovania vyučovacieho procesu potvrdili, že prezentovať výsledok svojej práce, objektívne ho posúdiť, zdôvodniť alebo argumentovať nedostali žiaci príležitosť na takmer 64 % hodín. Učitelia svoje úsilie smerovali k tomu, aby žiaci zvládli učivo, a nie k tomu, aby pochopili súvislosti.

Účinným opatrením na druhom stupni pri riešení výchovno-vzdelávacích problémov a záškoláctva žiakov bolo realizovanie projektov celodenného výchovného a vzdelávacieho programu. Efektívnym opatrením v 11 % škôl bolo využívanie pomoci sociálneho pedagóga,

tento sledoval problémové rodiny, dochádzku žiakov do školy a bol nápomocný pri riešení problémov. V snahe riešiť edukačné alebo výchovné problémy školy často kontaktovali zákonných zástupcov (čo potvrdila ďalšia dokumentácia výchovných poradcov a triednych učiteľov) neraz s krátkodobým efektom alebo celkom neúspešne. V prípade potreby spolupracovali s odbornými zamestnancami poradenských zariadení (vyučujúci¹³ v rámci stratégie *Chráňme deti pred násilím* spolupracovali s Úradom práce sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVaR) pri práci so žiakmi, u ktorých sa vzdelávacie problémy spájali so záškoláctvom, či nezvládnutím výchovy zo strany rodičov) a inými inštitúciami. Vytváranie funkčných inkluzívnych odborných tímov v školách¹⁴ sa rovnako ako na prvom i na druhom stupni javilo ako účinný nástroj na zvyšovanie úspešnosti učenia sa žiakov.

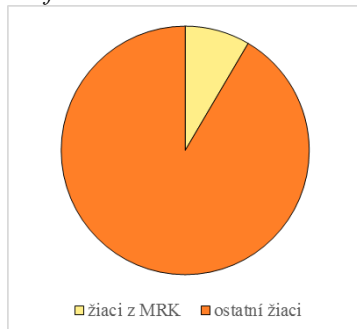
Prehlbovanie poznatkov učiteľov v oblasti prevencie školského neúspechu žiakov výrazne absentovalo. V rámci systémového vzdelávania sa pedagogickí zamestnanci niektorých škôl zúčastnili školenia v oblasti práce s menej úspešnými žiakmi, v jednej škole¹⁵ absolvovali triedni učitelia na túto tému interné vzdelávanie s odbornými zamestnancami poradenského zariadenia, čo vzhľadom na počet škôl a neúspešných žiakov nebolo dostačujúce. Nie všetci vedúci pedagogickí zamestnanci kontrolovaných škôl mali vedomosť o ponuke programov zameraných na oblasť prevencie školského neúspechu, uvítali by viac možností zo strany vzdelávacích organizácií.

Napriek vyjadreniam vedúcich pedagogických zamestnancov, že prijaté a zrealizované opatrenia na podporu menej úspešných žiakov na oboch stupňoch ZŠ boli dostatočné, ŠŠI na základe zistení konštatovala ich *nízkou účinnosť, s nedostatočným efektom vo vzdelávacích výsledkoch žiakov, najmä žiakov zo SZP a z MRK (tabuľka č. 4 – žiaci z MRK tvorili 8,5 % z celkového počtu žiakov na 1. stupni a 4,7 % z celkového počtu žiakov na 2. stupni; tabuľka č. 5 – prehľad o prospievajúcich a neprospievajúcich žiakoch z MRK a ostatných žiakoch na 1. a 2. stupni)*. Z porovnania podielu prospievajúcich a neprospievajúcich žiakov z MRK na 1. a 2. stupni (graf č. 6; graf č. 8) a podielu prospievajúcich a neprospievajúcich *ostatných žiakov* (graf č. 7; graf č. 9) vyplynulo, že žiaci z MRK patria častejšie k neúspešným žiakom vo vzdelávaní ako žiaci pochádzajúci zo štandardných sociálnych pomerov. Výraznejší bol rozdiel v podiele menej úspešných žiakov pochádzajúcich z MRK na 2. stupni v porovnaní s ostatnými žiakmi (graf č. 8; graf č. 9).

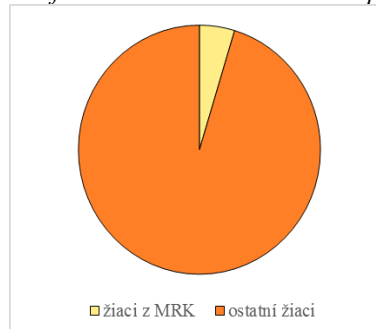
Tabuľka č. 4: Štruktúra žiakov

Štruktúra žiakov	Počet žiakov	
	1. stupeň	2. stupeň
žiaci z MRK	737	446
ostatní žiaci	7958	9052
spolu	8695	9498

Graf č. 4: Štruktúra žiakov 1. stupňa

Graf č. 5: Štruktúra žiakov 2. stupňa

¹³ ZŠ, Hrnčiarska 2119/1, Zvolen

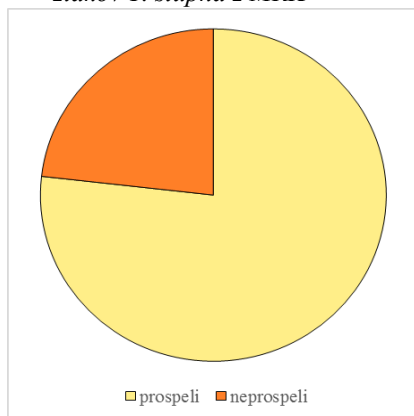
¹⁴ napr. ZŠ, Hradná 22, Nové Zámky; ZŠ, Komenského 3, Bernolákovo; ZŠ, Štúrova ul. 142/A Malacky

¹⁵ ZŠ s MŠ A. Vagača, Štúrova 12, Detva

Tabuľka č. 5: Prehľad o prospievajúcich a neprospievajúcich žiakoch

Prospievajúci a neprospievajúci žiaci	Počet žiakov	
	1. stupeň	2. stupeň
žiaci z MRK, ktorí prospeli	566	305
ostatní žiaci (okrem MRK), ktorí prospeli	7874	8830
celkom	8440	9135
žiaci z MRK, ktorí neprospeli	171	141
ostatní žiaci (okrem MRK), ktorí neprospeli	84	222
celkom	255	363

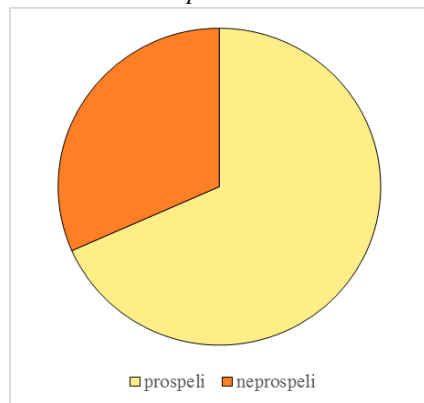
Graf č. 6: Podiel prospievajúcich a neprospievajúcich žiakov 1. stupňa z MRK

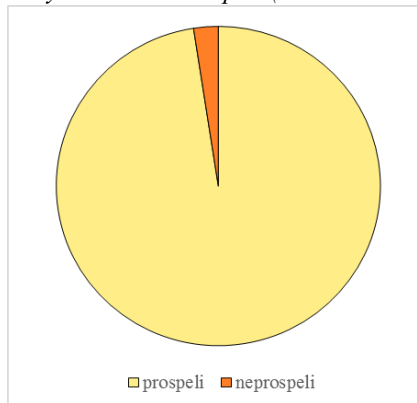
Graf č. 7: Podiel prospievajúcich a neprospievajúcich ostatných žiakov 1. stupňa (okrem žiakov z MRK)

Graf č. 8: Podiel prospievajúcich a neprospievajúcich žiakov 2. stupňa z MRK

Graf č. 9: Podiel prospievajúcich a neprospievajúcich ostatných žiakov 2. stupňa (okrem žiakov z MRK)

Počas výkonu komplexnej inšpekcie boli vrámci úlohy so zvýšenou pozornosťou zisťované **konkrétne formy podpory** menej úspešných žiakov vo vzdelávaní. Zadané dotazníky vo vzťahu k menej úspešným žiakom vyplnilo 294 učiteľov predmetov, z ktorých školy vykazovali neprospievajúcich žiakov v druhom polroku školského roka 2017/2018. Riadené rozhovory sa realizovali s 201 menej úspešnými žiakmi (prvého aj druhého stupňa), ktorí vykonali komisionálne skúšky alebo opakovali ročník z dôvodu neprospievania.

V riadenom rozhovore žiaci uvádzali ako dôvod svojho školského neúspechu slabú alebo žiadnu domácu prípravu, čiastočne náročnosť učiva. Menej ako tretina oslovených žiakov navštevovala materskú školu. Takmer 74 % učiteľov uviedlo, že počas vyučovania mali možnosť pri práci so slaboprospievajúcimi žiakmi kooperovať s asistentom avšak iba časť žiakov (30,8 %) potvrdila, že im počas vyučovania bol **poskytnutý odborný servis** a len minimum (22 % z nich) radil ako sa zlepšiť školský psychológ alebo s nimi individuálne pracoval učiteľ v inej triede. Žiaci sa nezhodli s deklarovaním väčšiny učiteľov, že majú

informácie a poznajú záujmy svojich žiakov, na základe ktorých im odporúčajú mimovyučovacie aktivity. Viac ako polovica neúspešných žiakov nepotvrdila, že by učitelia skutočne **poznali ich záujmy** a podľa toho im odporúčali čomu by sa mali venovať. Svoje slabé školské výsledky zväčša neodôvodňovali **nepravideľnou dochádzkou** do školy a 49 % pripustilo, že súvisia s ich rezignáciou v prípade, že neporozumeli učivu. V čase mimo vyučovania využívalo **doučovanie ako formu podpory** 66 % učiteľov, ale zúčastnilo sa ho len 20 % oslovených žiakov. Niektorí v rozhovore pripustili, že im vzhľadom na iné záujmy nevyhovoval jeho popoludňajší termín. Vytvorenie **podmienok pre rovesnícke** učenie deklarovalo 87 % pedagogických zamestnancov, no s vyjadrením nesúhlasilo takmer 70 % menej úspešných žiakov. Takmer všetci učitelia (95,2 %) potvrdili, že menej úspešným žiakom venovali v edukácii **zvýšenú pozornosť** a v prípade, že učivu neporozumeli, opätovne im ho vysvetlili. Pri spätnej väzbe poukazovali na chyby (96,6 %), ujasňovali žiakom možnosti ďalšieho rozvoja, využívali pri tom najmä motivačné formatívne hodnotenie a pochvalu (96,6 %), čo preukázalo aj pozorovanie na takmer 90 % vyučovacích hodín.

Zdôvodňovanie **dôležitosti dobrého vzdelania** pre reálny život pri komunikácii so slaboprospeievajúcimi žiakmi uvádzala väčšina vyučujúcich (95,9 %) a potvrdilo 76,6 % oslovených žiakov, ale 47,3 % si nemyslelo, že ich učitelia poznajú natoľko dobre, aby s nimi diskutovali o ich budúcom povolání.

Väčšina učiteľov uvádzala, že k menej úspešným žiakom **pristupuje individuálne**, pričom používa osobitné pracovné listy (80,3 %), prispôsobuje im učebný plán a obsah učiva (78,2 %) a diferencuje úlohy a aktivity s cieľom podporiť ich úspešnosť (93,5 %) Ich tvrdenia boli v rozpore s informáciami od 75,6 % žiakov, čo sa preukázalo aj inšpekčnou činnosťou. Pedagogickí zamestnanci v dotazníku pripustili, že pri zavádzaní nového učiva volili najčastejšie formu frontálneho vyučovania (83 %), čo bolo v súlade so zisteniami ŠŠI. V dotazníku sa vyslovili (91 %), že na **upevňovanie pozitívnych vzťahov** v kolektíve iniciujú tímové hry a aktivity. Približne 92 % učiteľov uviedlo, že **pozná silné a slabé stránky svojich žiakov** a tomuto poznaniu prispôsobuje opatrenia, ktoré by mali viesť k zlepšeniu ich školského výkonu. Takisto uviedli, že na základe poznania osobitostí svojich žiakov ich motivujú zapojiť sa do mimoškolských aktivít. Viac ako polovica žiakov však s týmto názorom nesúhlasila. Často absentoval osobný, úprimný záujem vyučujúcich o hlbšie poznanie žiakov o ich vnútorný život, záujmy, potreby.

Väčšina učiteľov tvrdila, že **spolupracuje so zákonnými zástupcami** menej úspešných žiakov. Podľa učiteľov najčastejšie ku kontaktom s touto skupinou zákonných zástupcov dochádzalo v prípadoch výskytu problémov vo vyučovacom procese (92,9 %), podania informácií o ich pokroku v štúdiu (79,9 %), iniciovania stretnutia na besiedkach a vystúpeniach (64,3 %). Vytvorenie podmienok pre **zapojenie rodičov do vyučovacieho procesu alebo mimoškolskej činnosti** deklarovala viac ako polovica učiteľov (62,2 %), niečo viac ako tretina tento údaj nepotvrdila no zároveň respondenti pripustili, že komunikácia so zákonnými zástupcami neúspešných žiakov bola problematická, značne limitovaná ich nezaujmom. Takmer 40 % žiakov nepotvrdilo fakt, že učitelia **informovali zákonných zástupcov** o ich úspechoch a zlepšení sa v edukácii a takmer 50 % z nich uviedlo, že rodičia sa dozvedeli o ich výsledkoch len v prípade, až keď im hrozilo opakovanie ročníka. Viac ako polovica žiakov sa vyslovila, že ich rodičia sa osobne stretávali s učiteľmi len na rodičovských združeniach alebo v prípade zhoršeného prospechu. Žiaci teda nepotvrdili učiteľmi deklarované vzájomné stretnutia s ich rodičmi na školských akciách, besiedkach, výstavách prác ani iné formy spolupráce so školou a zapájanie rodičov do vyučovacieho procesu alebo mimoškolskej činnosti.

Väčšina žiakov príčinu svojich slabých alebo nedostatočných vzdelávacích výsledkov, na rozdiel od 73,5 % učiteľov, nevidela v **nepravideľnej dochádzke** a častej absencii na vyučovaní. Vyjadrili sa, že vyučovanie ich prestane baviť, keď niečomu nerozumejú alebo

nevedia držať krok s ostatnými spolužiakmi. V 79 kontrolovaných ZŠ vymeškalo v predchádzajúcom školskom roku 18 404 žiakov 1 676 807 vyučovacích hodín, z nich 67 035 hodín vymeškali žiaci neospravedlnene, 383 žiakov vymeškalo neospravedlnene viac ako 15 hodín v mesiaci.

Na základe rozhovorov s riaditeľmi škôl, slaboprosievajúcimi žiakmi a dotazníka zadaného pedagogickým zamestnancom je možné konštatovať, že školami uvádzané podporné stimuly sú často iba v deklaratívnej rovine, formálne a preto sa školám nedarilo celkom odstrániť prekážky, ktoré bránia žiakom v úspešnom vzdelávaní.

Zlepšenie si vyžaduje: poskytovanie odborného servisu žiakom, využívanie inovatívnych foriem práce v edukácii, individuálny prístup k žiakom, poznanie slabých/silných stránok žiakov, zohľadňovanie potrieb všetkých žiakov, podporné stimuly pre žiakov v čase mimo vyučovania, využívanie rovesníckeho učenia, efektívna spolupráca so zákonnými zástupcami žiakov a ich zapojenie do procesu výchovy a vzdelávania.

Opatrenia školy na podporu rovného prístupu k vzdelávaniu

Riaditelia škôl, v ktorých evidovali menej úspešných žiakov, vytvárali a zabezpečovali rôzne podmienky pre začlenenie žiakov zo SZP, z MRK a žiakov so zdravotným znevýhodnením (ZZ) do komunity triedy, do procesu vzdelávania a na zabezpečenie rovného prístupu vo vzdelávaní (tabuľka č. 6). Na výchove a vzdelávaní menej úspešných žiakov sa v niektorých školách popri učiteľoch podieľali aj školskí špeciálni pedagógovia, školskí sociálni pedagógovia, asistenti učiteľa ovládajúci rómsky jazyk, ojedinele logopédi.

Tabuľka č. 6: Počet žiakov zo SZP, z MRK, so ZZ, detí cudzincov a menej úspešných žiakov (údaje za školský rok 2017/2018)

počet žiakov zo SZP	1 085
z nich počet menej úspešných žiakov	245
počet žiakov z MRK	1 329
z nich počet menej úspešných žiakov	312
počet žiakov so ZZ	1 374
z nich počet menej úspešných žiakov	66
počet detí cudzincov (vrátane detí migrantov a detí s migrantským pôvodom)	34
z nich počet menej úspešných žiakov	1

V ZŠ sa vzdelávalo **1 085** žiakov zo **SZP**, z nich bolo menej úspešných žiakov **245** (22,58 %). Evidovali **1 329** žiakov z **MRK**, (z ktorých veľká časť spadala i do skupiny žiakov zo SZP, prípadne aj so ZZ), z nich menej úspešných bolo **312** (23,47 %). Žiaci z MRK mali komunikačné problémy, vo výchovno-vzdelávacom procese museli prekonávať jazykovú bariéru (najmä na prvom stupni), niektorí neovládali ani slovenský/maďarský jazyk. Za najčastejšie dôvody výchovno-vzdelávacích problémov žiakov zo SZP a z MRK boli označené *problémy v jazykovej oblasti a slabé vzdelávacie výsledky podmienené málo podnetným rodinným prostredím. Žiaci nemali podporu zo strany zákonných zástupcov, neprejavovali záujem o vzdelávanie, možnosti ich ďalšieho napredovania boli limitované ich predispozíciami, niektorí prejavovali nižšiu úroveň intelektových schopností.* Školy využívali pri diagnostickom pozorovaní služby školského psychológa alebo školského špeciálneho pedagóga. V menšej miere riešili zlé vzťahy tejto skupiny žiakov so spolužiakmi a s učiteľmi aj v spolupráci s výchovnými poradcami, v prípade potreby aj za pomoci zamestnancov poradenských zariadení, s ÚPSVaR a Policajným zborom SR.

Negatívny vplyv na výsledky jednotlivcov v primárnom a aj v nižšom strednom vzdelávaní malo neabsolvovanie predškolskej prípravy.

Podľa vyjadrení riaditeľov pedagogickí zamestnanci cieľavedome podporovali sociálne vzťahy v triedach, zapájali žiakov do práce v záujmových útvaroch a mimoškolských aktivít,

k účasti na výletoch, exkurziách. Pri práci s menej úspešnými žiakmi (zo SZP a MRK) spolupracovali s komunitnými sociálnymi centrami, ktoré sa starali najmä o ich pravidelnú školskú dochádzku a zabezpečovali rodinám základnú materiálnu a hygienickú pomoc. Spoluprácu nadväzovali s neziskovými organizáciami¹⁶ a ÚPSVaR.

Príčiny školského neúspechu **66** (4,80 %) žiakov so **ZZ** z celkového počtu **1 374** evidovaných boli *porovnateľné s ostatnými sledovanými skupinami a taktiež zväčša zapríčinené ich diagnózou*. Žiakom s mentálnym postihnutím v rámci možností zabezpečili školy kompenzačné a špeciálne pomôcky, odborné personálne podmienky t. j. pomoc asistentov učiteľa a deklarovali zohľadňovanie ich špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb. Inšpekčnou činnosťou boli však zistené nedostatky v rešpektovaní legislatívy pri ich hodnotení i vo vedení príslušnej dokumentácie. Riaditelia škôl za závažný faktor spôsobujúci školský neúspech žiakov so ZZ považovali tiež rodinné prostredie.

Školy vzdelávali aj **34** detí cudzincov (vrátane detí migrantov a detí s migrantským pôvodom), z ktorých bol **1** (2,94 %) menej úspešný žiak.

V riadenom rozhovore riaditelia škôl spôsobilosť pedagogických zamestnancov zvládať individuálne potreby žiakov z rizikových skupín a zabezpečovať uplatňovanie rovného prístupu v edukácii považovali za dostatočnú. Vzhľadom na zvyšujúci sa počet týchto žiakov by uvítali pomoc predovšetkým v podobe vyššieho počtu asistentov učiteľa, odborných zamestnancov (školský psychológ, špeciálny pedagóg, sociálny pedagóg) i vyššiu ponuku možností ďalšieho vzdelávania pre pedagogických zamestnancov v oblasti inklúzie.

Vedúci pedagogickí zamestnanci za najčastejšie **realizované opatrenia** na zabezpečenie rovného prístupu a začlenenia žiakov pochádzajúcich z MRK, zo SZP, žiakov so ZZ a detí cudzincov (vrátane detí migrantov a detí s migrantským pôvodom) do edukačného procesu považovali – *komunikáciu so zákonnými zástupcami žiakov, individuálny prístup na vyučovacích hodinách, doučovanie a cieľavedomé podporovanie motivujúcich sociálnych vzťahov v triede (graf č. 10)*.

Účinná sa javila spolupráca vyučujúcich s asistentmi učiteľa (ovládajúcimi rómsky jazyk v 4 ZŠ), zaradovanie preventívno-výchovných programov a projektov¹⁷, využívanie odbornej pomoci poradenských zariadení; práca pedagogických asistentov so žiakmi a ich osvetová činnosť pri práci s rodičmi. Cieľom ďalších intervencií bolo eliminovanie jazykovej bariéry a prejavov intolerantného správania, budovanie sociálnych vzťahov¹⁸, podpora osvojovania multikultúrnych kompetencií všetkých žiakov, uplatňovanie motivačného hodnotenia. Príkladom dobrej praxe v starostlivosti o menej úspešných žiakov boli ZŠ poskytujúce celodenný výchovný systém¹⁹. Účinnú odbornú pomoc pri riešení problémov učiteľom, zákonným zástupcom žiakov poskytoval školský psychológ²⁰, terénny sociálny niekde i komunitný pracovník, ktorí pravidelne sledovali sociálnu situáciu v rodinách. V školskom roku 2018/2019 nebola žiadna z kontrolovaných škôl zapojená do programu Teach for Slovakia²¹.

V niektorých subjektoch pri výchove a vzdelávaní integrovaných žiakov nerešpektovali odporúčania poradenských zariadení, čo bolo v rozpore s vyjadrením 82 % riaditeľov o spôsobilosti pedagogických zamestnancov zvládať individuálne potreby žiakov z rizikových skupín. Ojedinele sa vyskytlo vyčleňovanie žiakov so ZZ z kolektívu, čo súviselo so vzťahmi v triede. Ako nedostatočné sa v tejto oblasti potvrdilo systemové vzdelávanie pedagógov.

¹⁶ Napr. Zdravé komunity

¹⁷ Škola otvorená všetkým; V základnej škole úspešnejší; Spolu; Bez rozdielu

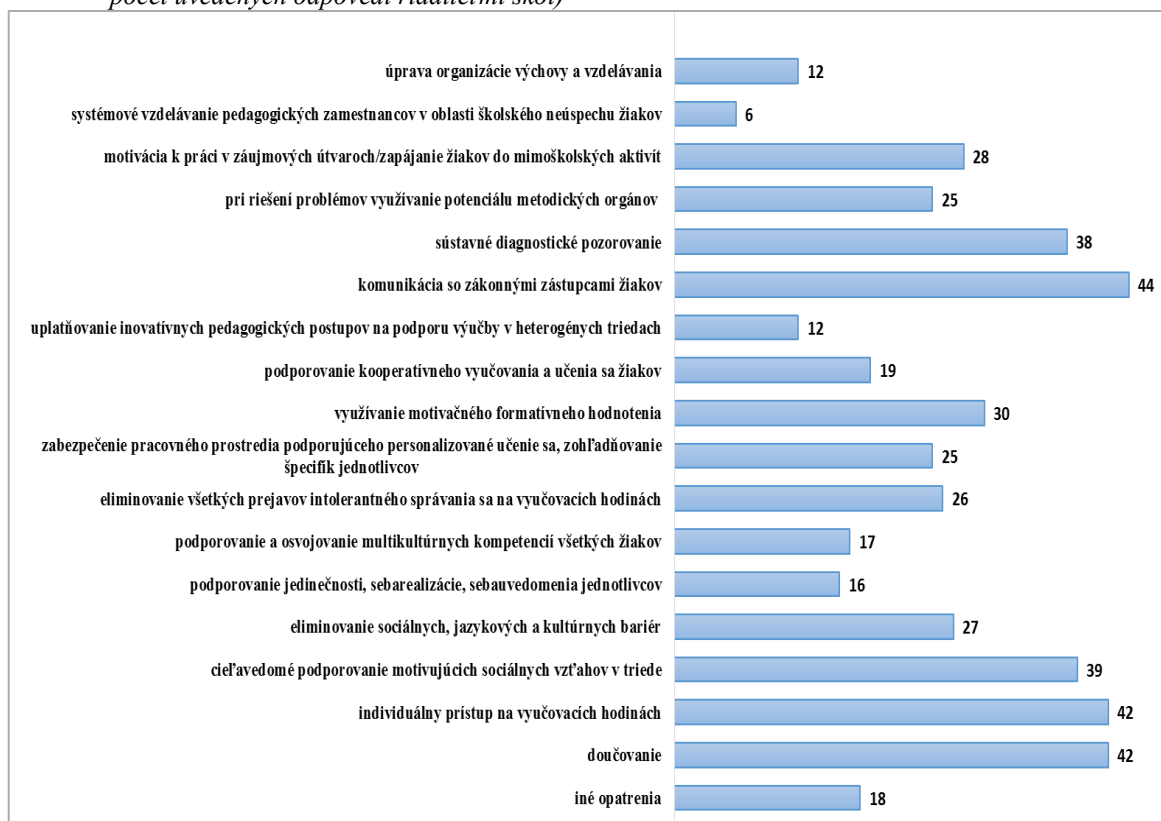
¹⁸ ZŠ, Komenského 3, Bernolákovo; ZŠ, Štúrova ul. 142/A, Malacky; ZŠ, Hlavná 143/31, Záhorská Ves

¹⁹ napr. ZŠ, Saratovská Levice; ZŠ s MŠ Štefana Ďurovčíka, Palín; ZŠ, Hradná 22, Nové Zámky

²⁰ ZŠ s MŠ Štefana Ďurovčíka, Palín

²¹ Vzdelávací program, ktorého základnými úlohami bolo zlepšiť kvalitu školstva a znižovať nerovnosť v prístupe k vzdelaniu tak, aby všetky deti mali vzdelanie, ktoré im pomôže uspieť v živote.

Graf č. 10: Zabezpečenie podmienok pre začlenenie menej úspešných žiakov do komunity triedy a do procesu vzdelávania a na zabezpečenie rovného prístupu (číslo v zátvorke vyjadruje počet uvedených odpovedí riaditeľmi škôl)

Žiakom, ktorým hrozilo predčasné ukončenie školskej dochádzky, nie vždy poskytovali školy primeranú individuálnu podporu a dostatočné edukačné intervencie, ktoré by výrazne pozitívne ovplyvňovali ich školskú úspešnosť. V predchádzajúcom školskom roku v ZŠ ukončilo školskú dochádzku v nižšom ako 9. ročníku 84 žiakov (z nich 61 % v Košickom kraji). Organizovanie kurzu na získanie nižšieho stredného vzdelania zabezpečovala 1 štátna plnoorganizovaná ZŠ ²².

Vzhľadom na vysoký počet menej úspešných žiakov zo SZP/z MRK (23 %), so ZZ (4,80 %) boli opatrenia uvedené školami neúčinné. Vysoký bol aj počet neospravedlnených hodín žiakov, kde z celkového počtu 67 035 neospravedlnených hodín až 64,76 % vymeškali žiaci z MRK, čo mohlo mať negatívny dopad na ich výchovno-vzdelávacie výsledky a úspešnosť vo vzdelávaní.

Opatrenia na podporu rovného prístupu k vzdelávaniu považovali vedúci pedagogickí zamestnanci za efektívne, iba ojedinele uviedli, že opatrenia neboli dostatočne účinné. Vyjadrenia riaditeľov nekorešpondovali s pozorovanou situáciou v triedach. Ojedinele na viacerých hospitovaných hodinách bolo bežné, že rómski žiaci sedeli v triede vzadu a počas hodiny im nebola alebo takmer nebola venovaná pozornosť učiteľa. V ďalších subjektoch ²³ konštatovala ŠŠI nedodržiavanie rovného prístupu vo vzdelávaní žiakov nevytvorením takých podmienok výchovy a vzdelávania, ktoré by slúžili najlepšiemu záujmu skupiny žiakov z MRK a nezaistenie vzdelávania týchto žiakov v triedach spolu s majoritnou populáciou.

²² Vid' Správa o stave a úrovni procesu a podmienok organizovania kurzov na získanie nižšieho stredného vzdelania

²³ ZŠ s MŠ, Hlavná 369/91, Hrabušice; ZŠ s MŠ Š. Náhalku, Ul. Š. Náhalku 396/10, Liptovská Teplička; ZŠ, Komenského 113, Lipany; ZŠ s MŠ, Záhradnícka 83/19, Svinia

Závery

Slovenskému vzdelávaciemu systému sa nedarí naplňať rôznorodé potreby detí, keďže vplyv generačnej chudoby a s tým súvisiacej sociálnej deprivácie, vrátane ďalších osobitostí jednotlivých žiakov, akými sú zdravotné znevýhodnenie, jazyková bariéra a dokonca aj osobné problémy dočasného charakteru sa stávajú neprekonateľnou prekážkou ich úspešného vzdelávania. V kontexte s touto situáciou stúpa podiel osôb, ktoré predčasne opúšťajú vzdelávací systém, čo samozrejme ovplyvňuje negatívne ekonomický rast krajiny a kvalitu života jej obyvateľov. Podľa vyjadrení vedúcich pedagogických zamestnancov na podporu rovného prístupu k vzdelávaniu sa snažili všetkým skupinám žiakov, vrátane žiakov zo SZP, z MRK, so ZZ i deťom cudzincov (vrátane detí migrantov a detí s migrantským pôvodom) vytvoriť vhodné podmienky. Aktivity a opatrenia zo strany škôl na riešenie individuálnych vzdelávacích ťažkostí žiakov neboli systematické a preventívne, skôr operatívne riešili vzniknuté problémy, chýbali reálne vypracované komplexné programy na podporu menej úspešných žiakov vo vzdelávaní. Ojedinele školy preukázali zvýšenú starostlivosť o menej úspešných žiakov, ktorá mala oporu v premyslenom systéme ich podpory pri zlepšovaní výsledkov, najmä žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia a marginalizovaných rómskych komunít. Niektoré subjekty nedokázali zlepšiť spoluprácu so zákonnými zástupcami žiakov, alebo len krátkodobo. Príčiny zlyhávania žiakov v edukácii pripisovali riaditelia škôl zložitej rodinnej, resp. sociálnej situácii, tiež nezáujmu o učenie, nízkej vnútornej motivácii, problémovému správaniu i nepravidelnej dochádzke žiakov. Nedokázali identifikovať zdroje neúspechu žiakov na strane školy, nemonitorovali dôvody nezáujmu žiakov o vyučovanie, ktoré sa výrazne prejavovali na druhom stupni. Zistenia z priameho pozorovania na vyučovacích hodinách nepotvrdili riaditeľmi škôl deklarovaný stav pripravenosti učiteľov na zvládanie školského neúspechu a individuálny prístup k menej úspešným žiakom. Učители nevytvárali podmienky pre inkluzívne vzdelávanie každého žiaka (nepodporovali rozvoj individuálneho potenciálu jednotlivcov pri prekonávaní bariér v učení), nerešpektovali rozdielne individuálne vzdelávacie potreby žiakov so ŠVVP (na prvom stupni na 39,97 % a na druhom stupni na 36,08 % vyučovacích hodín). Vyučujúci minimálne personalizovali vyučovací proces, v menšej miere optimalizovali učebnú záťaž a učebné tempo, len v malej miere vytvárali priestor na vzájomnú komunikáciu žiakov v tímových formách práce. Boli menej zruční v uplatňovaní aktivizujúcich metód a foriem práce so žiakmi so slabými vzdelávacími výsledkami čo poukazovalo na nízku odbornú didaktickú pripravenosť pedagógov a potrebu ich ďalšieho vzdelávania v tejto oblasti. V niektorých subjektoch riaditelia škôl neumožnili menej úspešným žiakom neprospievajúcim z jedného alebo dvoch predmetov, prevažne na prvom stupni, vykonať komisionálnu skúšku. ŠŠI na základe vyhodnotenia zistení nadobudnutých rozhovorom s vedúcimi pedagogickými zamestnancami, dotazníkov učiteľov, rozhovormi so žiakmi, analýzy príslušnej dokumentácie a z priameho pozorovania na vyučovaní konštatovala, že prijaté opatrenia zo strany vedúcich pedagogických zamestnancov neboli natoľko efektívne, aby podstatne znížili počet menej úspešných žiakov vo vzdelávaní. K pomerne účinným podporným opatreniam patrili – *zriadenie nultého ročníka, sústavné diagnostické pozorovanie, uplatňovanie inovatívnych vyučovacích metód, aplikovanie celodenného systému starostlivosti o žiakov a celodennej výchovnej starostlivosti, zavedenie inštitútu asistenta učiteľa/vychovávateľa, aktívna práca funkčných inkluzívnych odborných tímov, zapájanie žiakov do mimoškolských aktivít, vzdelávanie pedagogických zamestnancov v oblasti školského neúspechu žiakov a vzdelávanie zamerané na podporu rovného prístupu žiakov k vzdelávaniu, aktívna spolupráca so zákonnými zástupcami žiakov.*

Odporúčania a podnety

Riaditeľom škôl

- ✓ dôsledne vypracovať systém včasného varovania o rizikových skupinách žiakov a uplatňovať systém podpory menej úspešných žiakov a jeho efektívnosť vyhodnocovať
- ✓ prispôbiť vyučovanie potrebám žiakov, posilnením individuálnych učebných prístupov pedagógov a zlepšiť poskytovanie podpory ohrozeným žiakom s cieľom pomáhať im prekonávať prekážky vytvorené vzdelávacím systémom a tým znížiť počty menej úspešných žiakov i žiakov opakujúcich ročníky
- ✓ vytvárať priaznivé prostredia na učenie v školskom prostredí, zlepšovať kvalitu a inovácie v pedagogickej oblasti, posilniť kompetencie učiteľov pri riešení sociálnych a kultúrnych odlišností
- ✓ vytvárať podmienky v spolupráci so zriaďovateľmi pre pôsobenie inkluzívnych tímov
- ✓ zabezpečiť vzdelávanie pedagogických zamestnancov v oblasti riešenia výchovných a vzdelávacích problémov žiakov s cieľom eliminovať vzdelávacie neúspechy žiakov
- ✓ spolupracovať s centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie pri zabezpečovaní poradenstva menej úspešným žiakom
- ✓ zvýšiť podiel participácie metodických orgánov školy na pravidelnom monitorovaní, analýze, prijímaní opatrení a ich kontrole vo vzťahu k menej úspešným žiakom, na základe analýz prijímať opatrenia a ich účinnosť pravidelne vyhodnocovať
- ✓ realizovať projekty zamerané na celodenný systém výchovy a vzdelávania žiakov
- ✓ zlepšiť a zefektívniť spoluprácu školy so zákonnými zástupcami žiakov, posilniť kooperáciu rodiny a školy s cieľom zvýšiť motiváciu žiakov dokončiť nižšie stredné vzdelávanie
- ✓ pokračovať v realizácii projektov v spolupráci s inými mimoškolskými subjektami (napr. komunitné služby, organizácie zastupujúce migrantov alebo menšiny, športové a kultúrne zariadenia) s cieľom pomôcť ohrozeným žiakom a uľahčiť im prístup k podpore zo strany psychológov, sociálnych a komunitných pracovníkov

Metodicko-pedagogickému centru

- ✓ realizovať systémové vzdelávanie pre pedagogických zamestnancov zamerané na podporu menej úspešných žiakov vo vzdelávaní

Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky

- ✓ vytvárať podmienky pre formovanie inkluzívnych tímov v školách
- ✓ skvalitniť proces vzdelávania vytváraním podmienok pre riaditeľov škôl (najmä finančných) s cieľom zvýšiť rovnosť šancí na kvalitné vzdelávanie všetkých žiakov a zlepšovať prístup znevýhodnených skupín k vzdelávaniu
- ✓ upraviť podmienky plnenia povinnej školskej dochádzky tak, aby nultý ročník nebol prvým rokom plnenia povinnej školskej dochádzky žiaka
- ✓ upraviť podmienky hodnotenia a klasifikácie žiakov nultého ročníka tak, aby nebolo možné nultý ročník opakovať